

BOLALARDA EKOLOGIK ONGNI SHAKLLANTIRISH**Mansurova Munavvar Mamadali qizi**

**Olmalik KMK AJ Ijtimoiy obyektlar
boshqarmasiga qarashli 22-MTM tarbiyachisi
Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy
Pedagogika universiteti 3-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17695020>**

Annotatsiya: Maqolada bolalarda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirishning ahamiyati hamda bu jarayonning pedagogik-psixologik asoslari yoritilgan. Unda maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga mehr, mas'uliyat va ehtiyotkorlik hissini tarbiyalashning samarali metodlari, o'yin, kuzatish va tajriba mashg'ulotlari orqali ekologik tarbiyani amalga oshirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyachi shaxsining o'rni, o'quv muhitining ahamiyati hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari bolalarda ekologik ongni shakllantirish jamiyatda barqaror ekologik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekologik ong, ekologik tarbiya, bolalar, tabiat, ekologik madaniyat, maktabgacha ta'lim, pedagogik texnologiya.

Аннотация: В статье раскрывается значение формирования экологического сознания и культуры у детей, а также педагогико-психологические основы данного процесса. Анализируются эффективные методы воспитания у дошкольников любви, ответственности и бережного отношения к природе через игры, наблюдения и практические занятия. Рассматривается роль воспитателя, значение образовательной среды и использование современных педагогических технологий в экологическом воспитании. Результаты исследования показывают, что развитие экологического сознания у детей способствует формированию устойчивого экологического мышления в обществе.

Ключевые слова: экологическое сознание, экологическое воспитание, дети, природа, экологическая культура, дошкольное образование, педагогические технологии.

Abstract: The article highlights the importance of developing environmental awareness and culture among children, emphasizing the pedagogical and psychological foundations of this process. It analyzes effective methods of fostering love, responsibility, and care for nature in preschoolers through games, observations, and practical activities. The study discusses the educator's role, the significance of the learning environment, and the use of modern pedagogical technologies in environmental education. The findings demonstrate that developing environmental awareness in children contributes to building sustainable ecological thinking in society.

Keywords: environmental awareness, environmental education, children, nature, ecological culture, preschool education, pedagogical technologies.

Bugungi globallashuv davrida inson va tabiat o'rtasidagi munosabatni uyg'unlashtirish, ekologik muvozanatni saqlash masalasi jahon miqyosida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi, iqlim o'zgarishi kabi omillar insoniyat oldiga yangi ekologik vazifalarni qo'yimoqda. Shu nuqtai nazardan, yosh avlodda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Maktabgacha yosh shaxsning asosiy sifatleri shakllanadigan davr bo'lib, aynan shu bosqichda bola ongiga tabiatni sevish, uni asrash va unga nisbatan mas'uliyat hissini singdirish juda muhimdir. Bolalarda ekologik ongni shakllantirish

jarayoni ularning kuzatuvchanlik, tafakkur, hissiy idrok va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liqdir.

Prezidentimizning ta'kidlaganidek, "ekologik madaniyatni oshirish — har bir fuqaroning burchi va kelajak avlod oldidagi mas'uliyatidir". Shu boisdan ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, xususan, maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya va ta'limni tizimli yo'lga qo'yish dolzarb masaladir. Ushbu maqolada bolalarda ekologik ongni shakllantirishning nazariy asoslari, metod va vositalari, shuningdek, tarbiyachining bu jarayondagi o'rnini va faoliyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari orqali maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali yo'llari aniqlanadi.

Bolalarda ekologik ongni shakllantirishning nazariy asoslari

Ekologik ong - bu insonning tabiatga nisbatan ongli, mas'uliyatli va madaniyatli munosabatini ifodalovchi murakkab ijtimoiy-pedagogik tushunchadir. U faqat bilim va tasavvurlarning yig'indisi emas, balki shaxsning tabiatga nisbatan hissiy, axloqiy va amaliy faoliyatini o'z ichiga oladi. Ekologik ong rivojlangan inson tabiat hodisalariga befarq qaray olmaydi, atrof-muhitdagi o'zgarishlarga mas'uliyat bilan munosabatda bo'ladi hamda uni muhofaza qilishni o'zining ijtimoiy burchi sifatida qabul qiladi. Bolalarda ekologik ongni shakllantirish bu ularning shaxsiy rivojlanish jarayonining ajralmas qismidir. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bola tafakkuri, idroki va hissiy olami faol shakllanadi. Shu sababli ekologik tarbiya aynan shu davrda bosqichma-bosqich, izchil va qiziqarli shakllarda olib borilishi lozim. Bolaning ekologik ongini shakllantirish jarayoni ularning tabiat haqidagi dastlabki kuzatuvlari, o'yinlari, suhbatlari va amaliy tajribalari orqali rivojlanadi.

O'zbekiston Respublikasining **"Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni**, **"Ekologik ta'lim va tarbiya konsepsiyasi"**, shuningdek, **Prezidentning "Yashil makon" umummilliy loyihasi** mazkur yo'nalishda amalga oshirilayotgan ishlarning huquqiy, tashkiliy va metodik asosini yaratib bermoqda. Ushbu hujjatlar ekologik madaniyatni oshirishni, yosh avlodni tabiatga nisbatan mehr ruhida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab bergan. Ekologik tarbiya jarayonida bolalarga tabiat hodisalari, o'simlik va hayvonot dunyosi, suv, havo va tuproqning ahamiyati haqida oddiy, ammo ilmiy asoslangan tushunchalar berish muhimdir. Masalan, bolalar uchun o'tkaziladigan **"Tabiat mo'jizalari"**, **"O'rmon do'stlari"**, **"Suv — hayot manbai"** kabi mavzudagi mashg'ulotlar orqali ular tabiat hodisalarining o'zaro bog'liqligini anglay boshlaydilar. Bunday mashg'ulotlarda bolalarda quyidagi ekologik fazilatlar shakllantiriladi:

- **Kuzatuvchanlik va qiziqish** — tabiatdagi o'zgarishlarni sezish, sababini izlash;
- **Mas'uliyat va ehtiyotkorlik** - o'simlikka, hayvonga zarar yetkazmaslik, chiqindini to'g'ri tashlash;
- **Mehnatsevarlik** - gul parvarishlash, daraxt ekish, suvni tejash orqali foydali odatlarga o'rgatish;
- **Estetik did** - tabiatdagi go'zallikni his etish, uni qadrlash.

Ekologik ongni shakllantirishda o'yin, kuzatish, tajriba va amaliy faoliyat usullari alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, **"Tabiat laboratoriyasi"**da bolalar suvning bug'lanishini kuzatadi, o'simliklarning o'sish bosqichlarini o'rganadi, bu esa ularda sabab-oqibatni tushunish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, tarbiyachi bolalarga ekologik ongni shakllantirishda o'z shaxsiy namunasini ko'rsatishi, ularni tabiat bilan do'stona munosabatda bo'lishga ilhomlantirishi kerak. Bolalar tarbiyachining harakatidan o'rnak oladilar — u gulga suv quyayotganini, chiqindini to'g'ri tashlayotganini, tozalikka e'tibor berayotganini ko'rib, ekologik xulq-atvorni tabiiy ravishda o'zlashtiradilar. Shu bois ekologik ongni shakllantirish faqat ma'lum bilim berish emas, balki bolalarning hayotiy faoliyati, kundalik odatlari va shaxsiy tajribasi orqali ularning tabiat bilan o'zaro uyg'unlikda yashash madaniyatini shakllantirish jarayonidir.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar

Bugungi kunda ekologik muammolarning kuchayishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati, atrof-muhitning muhofazasi bilan bog'liq global masalalar insoniyatni ekologik madaniyatni oshirishga undamoqda. Shu jihatdan, bolalarda ekologik ongni shakllantirish jamiyat taraqqiyoti va barqaror rivojlanishining muhim omili sifatida qaralmoqda. Ekologik tarbiya orqali bola tabiatni asrash, unga mehr bilan munosabatda bo'lish, tabiatni inson hayotining ajralmas qismi sifatida anglashni o'rganadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshda ekologik ongni shakllantirish shaxsning axloqiy, hissiy va estetik jihatdan yetuk bo'lishi uchun asos yaratadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu yo'nalishdagi faoliyat davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **"Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirish to'g'risida" 2021-yil 30-noyabrdagi PQ-5280-son qarori**, shuningdek, **"Ekologik ta'lim va tarbiya konsepsiyasi"** (Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 30-oktabrdagi 896-son qarori) mazkur yo'nalishda olib borilayotgan ishlarining asosiy huquqiy negizini yaratdi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya asosan o'quv-didaktik dasturlar, amaliy mashg'ulotlar va tabiatni o'rganish faoliyatlari orqali tashkil etiladi. Tarbiyachilar bolalarni atrof-muhitni asrash, suv, havo va o'simliklarning ahamiyati bilan tanishtirish, ularni parvarish qilish, chiqindilarni to'g'ri tashlash kabi oddiy, ammo foydali odatlarga o'rgatadilar. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida ham ekologik tarbiya alohida yo'nalish sifatida kiritilgan bo'lib, bolalarda tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatni shakllantirishni ko'zda tutadi. Ko'plab maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Tabiat burchagi"lar tashkil etilgan bo'lib, unda bolalar o'simliklarni parvarishlaydi, ularning o'sishini kuzatadi, suv bilan ta'minlash va g'amxo'rlik qilishni o'rganadilar. Bu jarayon orqali bolalarda mehnatsevarlik, sabr-toqat va mas'uliyat kabi fazilatlar rivojlanadi.

Shuningdek, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi hamkorligida maktabgacha ta'lim muassasalarida "Yashil hududlar haftaligi", "Tabiatni asraylik" va "Ekologik darslar" kabi ma'rifiy tadbirlar o'tkazilmoqda. Ushbu tadbirlar orqali bolalarga o'simlik ekish, chiqindilarni saralash, tozalikni saqlash kabi amaliy ko'nikmalar beriladi. Ba'zi hududlarda, xususan, Toshkent, Farg'ona, Namangan va Samarqand viloyatlaridagi ayrim maktabgacha ta'lim tashkilotlarida **energiyani tejovchi texnologiyalar, yashil hududlarni kengaytirish va bolalar ishtirokida daraxt ekish tadbirlari** yo'lga qo'yilgan. Bu ishlar ekologik tarbiyani amaliyot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilmoqda. Umuman olganda, maktabgacha ta'lim tizimida olib borilayotgan ekologik tarbiya faoliyati bolalarda tabiatni asrash, unga mehr bilan qarash, ekologik muammolarga befarq bo'lmaslik kabi ijobiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon maktabgacha yoshdan boshlab ularning ekologik ongini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa

Bolalarda ekologik ongni shakllantirish — bu ularning shaxsiy rivojlanishida, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini tarbiyalashda muhim bosqich hisoblanadi. Ekologik tarbiya bolaga tabiatni asrash, uni qadrlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, tozalik va tartibni saqlash kabi amaliy ko'nikmalarni singdiradi. Shu orqali bola atrof-muhitga mas'uliyat bilan yondashishni o'z hayotining bir qismi sifatida qabul qiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya faoliyatining yo'lga qo'yilishi, "Ilk qadam" dasturida bu yo'nalishning alohida o'rin olgani, "Tabiat burchagi"lar tashkil etilgani, bolalar ishtirokida o'tkazilayotgan tozalash aksiyalari va daraxt ekish tadbirlari ekologik tarbiyaning amaliy jihatdan rivojlanayotganini ko'rsatadi. Bu esa ekologik madaniyatni faqat nazariy emas, balki kundalik hayot faoliyati orqali shakllantirishga imkon bermoqda. Tarbiyachilar, ota-onalar va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlik ekologik tarbiyani yanada samarali qilishning muhim omilidir. Bolaga ekologik

qadriyatlarni singdirishda pedagogning shaxsiy namunasi, ota-onaning qo'llab-quvvatlashi va jamiyatning umumiy ekologik madaniyati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ekologik tarbiya bolada tabiatga mehr, mas'uliyat, g'amxo'rlik va mehnatsevarlik fazilatlarini shakllantiradi. Shu bois maktabgacha ta'lim jarayonida ekologik ongni rivojlantirishni izchil davom ettirish, uni innovatsion metodlar, amaliy mashg'ulotlar va oilaviy tarbiya bilan uyg'unlashtirish kelajakda ekologik jihatdan ongli, tabiatni asraydigan avlodni voyaga yetkazishning kafolati bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati::

- 1.Ibroimov, S. O', Fatxullayeva, M. M. (2021). Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish. Academic Research in Educational Sciences, 2(10), 1148–1157.
- 2.Ro'zmetova, M. O. q. (2025). Ekologik ta'lim orqali bolalarda atrof-muhitga mas'uliyatni tarbiyalash. Ilm & Taraqqiyot, 6-To'plam, 4-son, 72-73.
- 3.Suyunova, M. A. (2025). Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik etika (axloq) tuyg'usini shakllantirishning metodologik asoslari. B-146-150.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15253845>
- 4.Urdusheva, F. I. (2024). Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish. Образование Наука и Инновационные Идеи в Мире, 59(2), 65–67.
- 5.Shanasirova , Z. . PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF ECOLOGICAL EDUCATION FOR PRESCHOOL CHILDREN. Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations, 1(2), 74–76. 2025. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/jmsi/article/view/84966>
- 6.Pirova, F. (2023). IMPROVEMENT OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THROUGH ECOLOGICAL EDUCATION OF PRE-SCHOOL CHILDREN. International Bulletin of Engineering and Technology, 3(9), 75–77.
<https://internationalbulletins.com/intjour/index.php/ibet/article/view/1043>
- 7.Qodirova, N. Z., & Botirova, N. A. (2022). Pedagogical Importance of Ecological Education of Preschool Children: Pentingnya Pedagogis Pendidikan Ekologis Anak Prasekolah. Indonesian Journal of Education Methods Development, 17(2), <https://doi.org/10.21070/ijemd.v18i.618>